

לא נשכח, ואף על פי כן אפשר שנסלח (תשובה לתגובה)

יישר כוחו של הרב אירם על הדיון. בראשית הדברים עלי לומר שהמסקנה נובעת הן מהבנת המציאות והן מן ההשלכות ההלכתיות הנובעות מכך.

אילו היינו במלכות ישראל האידיאלית, שתיכון במהרה בימינו, ודאי שהיינו צריכים לדרוש את הדרישות שהעלה הרב אירם מכל מי שהיה שותף בגירוש באופן פעיל (ואולי אף עקיף, עד רמה מסוימת), ובמיוחד מההנהגה ומראשי הצבא והמשטרה. אך מכיוון שבינתיים אנו במציאות אחרת, ובמיוחד לאחר שהבחירות האחרונות הוכיחו, שלצערנו הציבור עוד לא התעלה להבין את גודל העוול שנעשה בגירוש, עלינו להתייחס אליו עדיין כ"תינוק שנשבה" או לחלקו האחר אפילו כשייכים עדיין לדור של מאמר הדור של הראי"ה. גם אם יש נהנתנות ו"הפרטה רוחנית" לעומת הדאגה הציבורית של תקופת הרב זצ"ל, **עדיין יש הרבה זכויות יתר לדורנו** (ראה מה שכתבנו על כך ביצ'ה'י יח, עמ' 49).

מהבנה זו נובע שאותו ציבור שאמר עלינו לפני עשר שנים "לא נשכח", חשב באותה עוגמת נפש ובאותה רצינות הקיימות אצלנו היום, שפגענו - באווירה ובעידוד שהביא לדעתם למעשה חמור - בתקווה הגדולה של העם וכו'. ברקע של התקופה היא ובהסתערות הרבתי שבאה בעקבותיו כלפינו, הרבה מהציבור התמים נסחף אף הוא למחשבה זאת, שאף שאיננה נכונה, רבים משוכנעים בטעות בכל עומק לבם שהיא אמת לאמיתה. לכן עלינו להיזהר שבעתיים מלהיסחף לסגנון שכזה, במיוחד שזוהי גם ההכוונה ההלכתית והאמונית שבעקבותיה, כדלקמן. לסיכום ההקדמה, אסור לנו לדרוש מעצמנו מה שלא דרשנו בפרשיות חמורות אחרות בדרות האחרונים. איפה היינו בפרשיות אלטלנה, ילדי תימן, חילולי השבת השונים, מיהו יהודי, ועוד פרשיות שאין מה להוסיף לפרטן ולקטרג בכך? האם שם לא הבנו את בעיית הדור והתקופה? ואכן ניסינו להיאבק בדרכים של עזיבת ממשלה, הפגנות, ועדות חקירה וכו', כי זה מה שאפשר בדור שכזה.

ומכאן נבוא לדון בעיקרה של התגובה.

א. נקימה ונטירה כלפי המגרשים

בהחלט יש בנידון דידן איסורי נקימה ונטירה לאחר מעשה, כגון: מי שלא לוקח טרמפיסט, אינו מארח חייל שהשתתף בגירוש או אינו הולך לשירות צבאי בצה"ל, תוך כינויו "צבא הגירוש", או שאר דברים כדברי בעל ספר החינוך:

עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומה הענין מנענו השם ברוך הוא

באומר "לא תיקום"...

הרב אירם (העי' 1) מביא את דברי הרב זצ"ל ביאורח משפט, ומסיק מהם שאין בהתנהגות זו משום "לא תשנא את אחיך בלבבך". אולם אין משם שום ראייה לענייננו, באשר שם מדובר בהיזק שאינו ניכר, כאשר האדם עושה זאת להציל עצמו מהיזק יותר גדול או כשמוזק קודם שיפגע בו, ואז דן אם יש בכך "לא תשנא" או אי קיום "ואהבת לרעך כמוך". **אך אנו זנים**

במעשים שהם במפורש תגובה על הגירוש שנעשה, ולכן הם בגדר נקמה, ואולי אף אי קיום "ואהבת". אם הוא גם שונא בלב, ייתכן שיש בכך גם משום "לא תשנא".

ב. דוד המלך ושמעי בן גרא

בפרקים א-ב מסיק הרב אירם כי דוד רצה לשבור את מעגל הנקמה. ח"ו מלומר כך על דוד. וכי הוקעת זרע שאול בעניין הגבעונים היתה אצל דוד כחשש של שרשרת נקמה! הרי די ציווהו על כך! כך הבין ר' יוחנן (יבמות עט, א) שהיה חילול השם במעשה שאול נגד הגבעונים. וכן שם משמע שהיו מעבירים את צאצאי שאול באורים ותומים, ורק מי שהארון קולטו נידון למיתה. הרי שהכול היה גלוי וידוע בעניין זה, ומעולם לא יעלה על דעת דוד שהוא נוקם בשרשרת, והדבר אפילו לא נראה כלפי חוץ.

בפרקים ג ו-ה העלה הרב אירם במסקנה לני"ל, שאיסור נקימה ונטירה הוא רק כשמדובר על שרשרת של תגובות נקם חוזרות או כמניעה של תגובת שרשרת. אין זה נכון הלכתית, שהרי בכל הדוגמאות הנזכרות בגמרא נזכרת רק נקמה של פעם אחת, שגם היא נקמה בפני עצמה, כדברי החינוך: "להשביט ריב ולהעביר משטמה מלב בני אדם". גם פעם אחת יוצרת ריב ומשטמה שיש למונעה. לפי זה, הימנעותו של דוד מלהגיב למעשה שמעי לא באה מן החשש שהדבר ייראה כתגובת שרשרת, שהרי יש כאן פגיעה במלכות. אלא שהפגיעה במלכות לא הייתה ברורה, שהרי היה זה חלק מהמרד כולו, וכמו שסלח לישראל, אף היה צריך להתחשב בשמעי. וכן משמע במדרש (שוחר טוב ג, ג):

אמר לו שמעי לדוד, כל ישראל גמלוך רעה, ואני יתר מכולם: וכל ישראל יושבים ומקווים, מה חסד אתה עושה עמי? אם קבלת אותי, כל ישראל באים ומשלימים עמך.
ועוד היה לו לדוד שיקול ארוך טווח, כדברי הגמרא במגילה (יג, א):

לא קטלו דוד לשמעאי, ונולד ממנו מרדכי, שקינא בהמן.

לכן, דוד חיכה עד לימי שלמה, והורה לו לסלק את כל מי שפוגע במלכות באופן עכשווי, שאז יתברר שהוא בעצם ממשיך את כוונתו בעבר לפגוע במלכות.

ג. תביעה משפטית

בפרק ד בתגובתו כותב הרב אירם שיש מקום לתביעות משפטיות כלפי המגרשים, ומציין שאין בכך משום נקימה ונטירה. ואכן גם אנו כתבנו במאמרנו שיש לתבוע תביעות משפטיות במידה ויש סיכוי שתתקבלנה. אך במערכת המשפט שבמציאות הנוכחית אין סיכוי לדבר, וזה קשור ליחס לתקופה ולאנשיה, כני"ל.

ד. מוסר דין לשמים

בפרק ז דן הרב אירם בעניין מסירת דין לשמים. אין אנו מתכוונים למסירת דין במונח הזהזכיר הרב אירם, לבקש מהקב"ה שיעניש את החוטאים, אלא למונח המצומצם יותר, שד' יעשה הטוב בעיניו. ועם זאת יש מקום למסקנתו, שכאשר אין עם מי לדבר ואין שופט צדק שיבין את טענותינו, כבימי דוד וירמיהו, שמותר למסור זאת לשמים. זה בדיוק המאפיין של התקופה ואנשיה שאינם בתקופת מלכות ישראל האידיאלית אלא בראשיתה, ועד אז נקווה שבעז"ה יתפכחו ויעשו את תשובת המשקל באופן חיובי.

